

Remissvar från Forum för EU-debatt på EU på hemmaplan SOU 2016:10

1. Utredningen behandlar bristen på kunskaper om EU hos svenska folket i allmänhet, och hos olika kategorier - politiker, ämbetsmän i stat och kommun, lärare och journalister- som har att arbeta med EU-materia. "En stor del av det som ofta kallas EU:s demokratiska underskott är i realiteten ett svenskt demokratiskt underskott" är den centrala tesen i utredningen.

Skulden för de bristande kunskaperna fördelas på olika parter i det svenska samhället. Ett bredare perspektiv hade kunnat bidra till att lyfta och besvara den enkla frågan "varför". Varför är svenskarna, som annars är relativt väl underrättade om viktiga samhällliga förhållanden, så ointresserade av EU?

Ett svar är den europeiska integrationsprocessens själva metod - Monnet-metoden - att genom begränsade beslut, som vart och ett i nuet inte ändrar helhetsbilden, gradvis förflytta suveräniteten från den nationella nivån till den "federala" och där utgångspunkten är att besluten inte skall tas i demokratisk ordning utan helst av icke-valda experter. Varje steg framstår som obetydligt, men förändrar till slut maktfördelningen från riksdagen till regeringen och från denna till EU. Denna metod har - helt medvetet - haft som effekt att allmänheten haft svårt att följa och granska politiken.

Ett annat svar finner man hos EU-institutionernas attityd gentemot allmänheten. Problemet sammanfattas väl av den brittiske historikern Tony Judt: "But what it had not done - what neither Giscard's Convention, nor the various Treaties, nor the expensive publications and websites designed to educate the European public about the Union and its workings had even begun to do - was to address the chronic absence of interest on the part of the European public. If the technocrats who built the institutions of the new "Europe" had shown a haughty unconcern for the opinions of the public at large, this sentiment was now being repaid in kind and in earnest. ..Why were Europeans, "old" and "new" alike, so profoundly indifferent to the affairs of the European Union? In large part because of a widespread belief that they had no influence over them." (Tony Judt, Postwar s.730,f.)

Utredningen visar också att endast 6 procent av svenskarna anser sig ha möjlighet att påverka EU (s 89).

2. Själva komplexiteten i EU-systemet bidrar också till att motverka intresset att sätta sig in i dess sätt att fungera. Man kan säga att incitamentsstrukturen är asymmetrisk. Stort engagemang krävs för att löpande följa arbetet i ett parlament, som inte är något riktigt parlament eftersom det saknar beskattningsrätt och förslagsrätt, och för att försöka förstå de svårgenomträngliga berednings-och lagstiftningsprocesserna i Kommissionen och Rådet. Öppenheten är mycket lägre än vad som gäller i Sverige och för att hitta information krävs djupa kunskaper som är svåra att utöva på distans. Därtill kan läggas en gradvis expansion av EU:s kompetens genom beslut i Rådet och Kommissionen, eller genom beslut i EU-domstolen, som gör de konstitutionella ramarna till ett rörligt mål. När å andra sidan möjligheterna att påverka besluten, än mindre kunna utkräva ansvar, bedöms som mycket små, ter det sig rimligen högst rationellt för individen att anpassa sitt engagemang till denna nivå.

Man kan jämföra med allmänhetens engagemang när man har haft möjlighet att direkt påverka beslut, såsom vid folkomröstningarna om den s.k. EU-konstitutionen i Frankrike och Nederländerna, folkomröstningarna i Danmark eller EMU-omröstningen i Sverige. Den svenska EMU-omröstningen föregicks av debatter, studiecirkel och ett mycket stort engagemang hos allmänheten som sedan visade sig i ett rekordhøgt valdeltagande.

3. Utredningen konstaterar, helt riktigt, att det råder näst intill politisk tystnad kring EU-frågor hos partier och media. Även här kunde en diskussion om orsakerna ha varit på sin plats. En viktig faktor torde vara den samsyn i EU-frågor som råder mellan de två största partierna (S) och (M). Trots profilering inför valen till EU-parlamentet längs igenkännbara inrikespolitiska linjer, agerar man i hög grad samfällt i EU-parlamentet. Socialdemokraternas respektive Moderaternas grupper i EU-parlamentet röstade under hösten 2014 och våren 2015 lika i 92,9 % av slutomröstningarna som ägde rum med omröstning med namnupprop. De två största partiernas agerande i samband med antagandet av Lissabonfördraget, var inte heller ägnat att stimulera en demokratisk debatt trots att det innebar en väsentlig förstärkning av EUs beslutsmakt.

Diskussionerna i riksdagens EU-nämnd har gått i stort sett efter samma linjer. Denna avsaknad av klara politiska skiljelinjer bidrar säkerligen till att minska medias och allmänhetens intresse, då några alternativ inte går att identifiera och diskutera. I denna miljö kommer försök att analytiskt granska och diskutera olika aspekter av EU:s politik att likställas med allmän EU-fientlighet, och därmed betraktas som illegitimt.

3. Det är vanligt att utredningar innehåller ett internationellt avsnitt i vilket den aktuella frågeställningen belyses i ett komparativt perspektiv. Något sådant återfinns inte, trots att problemet med EU-ignorans uppenbarligen inte är någon svensk specialitet.

4. Utredningen lämnar en lång rad rekommendationer till riksdag, regering, kommuner och skolväsendet för att öka kunskapen om EU och öka insyn och därmed möjligheter till att göra sin röst hörd i beredningsprocessen. Självklart är att remissförfarandet kring planerade beslut bör ske i n n a n de fattas i Bryssel, och inte bara post factum då det bara handlar om att exekvera vad som redan bestämts.

5. De ökade informations- och utbildningsinsatserna som utredningen föreslår kan säkert vara motiverade i ett antal fall. Ökade satsningar på EU-information inom skolans allmänna samhällsorientering verkar vara av nöden (även om krav på ökade satsningar på skolan återkommer i diskussionen om snart sagt varje samhällsproblem). Men hur långt man skall gå i ökad information är inte trivialt.

Som utredningen konstaterar kan "ett livaktigt offentligt samtal inte kommenderas fram". Men den rekommendation som därpå följer om att de offentliga institutionerna skall ta "ett större ansvar för att förmedla information, föra dialog och på andra sätt öka samhällets kunskap" väcker den viktiga principiella frågan om vem eller vilka som skall svara för detta i en liberal demokrati. Är det inte primärt allmänheten själv, och via sina företrädare, de politiska partierna, intresseorganisationerna och medierna som skall ta upp och sprida

kunskap i politiska frågor. Myndigheternas roll är att reflektera det som statsmakterna beslutat, men absolut inte att "föra dialog" i frågor som i grunden är politiska. Utredningens förslag riskerar innebära samma "top-down" metod som alltför ofta karakteriserar EU i förhållande till myndiga medborgare.

6. Slutsatsen är att om man verkligen vill att medborgarna ska engagera sig i EU-frågor krävs att våra politiska företrädare visar att det finns olika alternativ att ta ställning till, att medborgarna faktiskt kan påverka vilka beslut som fattas och att man visar hur det ska gå till. De politiska företrädarna måste öppna för diskussion med väljarna och visa att de lyssnar på vad väljarna säger. Beslutande folkomröstningar på nationell nivå måste användas för att avgöra viktiga EU-beslut. Ansvar för bristande engagemang i och kunskap om EU-frågor ligger inte hos väljarna utan hos deras politiska företrädare.